

AUTORIŲ TEISIŲ PAVELDĖJIMAS

Doktorantė Jūratė Usonienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 87
Elektroninis paštas ckk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. birželio 9 d.

Parengta spausdinti 2003 m. lapkričio 7 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorius dr. Egidijus Baranauskas ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorė dr. Iona Michailovič

S a n t r a u k a

Paveldėjimas teisėje žinomas kaip vienas iš universalių teisių perėjimo pagrindų. Įpėdiniai paveldi visą palikėjo turtą – materialųjį turtą, turtines teises bei prievolės. Turto (daiktų) siaurąja prasme paveldėjimas yra išsamių daugybės tyrimų dalykas. Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti vienos iš civilinių teisių rūšių – autorių teisių – paveldėjimą kaip vieną iš autorių teisių perėjimo būdų. Straipsnyje taikant lyginamąjį, analizės, sisteminį metodą analizuojama, kokios autorių teisės pereina paveldėjimo pagrindu, tiriamas neturtinių autorių teisių įgyvendinimo po autoriaus mirties klausimas, nagrinėjami teisių paveldėjimo įstatymo ir testamentų pagrindų ypatumai, atskleidžiami paveldėtų teisių įgyvendinimo klausimai ypatingą dėmesį skiriant paveldėtų teisių dalumo problemai.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) [1] 5.1 straipsnis numato: „Paveldimi materialūs dalykai (nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai) ir nematerialūs dalykai (vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kt.), palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir turtinės prievolės, įstatymų nustatytais atvejais intelektualinė nuosavybė (autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo, meno kūrinius, gretutinės teisės bei teisės į pramoninę nuosavybę) ir kitos turtinės teisės ir pareigos“. Teisės teorijoje laikoma, kad paveldėjimas yra universalus teisių perėjimo pagrindas – įpėdiniui pereina visas asmens turėtas turtas, taip pat ir turtinės teisės. Vis dėlto CK nustatyta, kad intelektualinė nuosavybė, taip pat autorių teisės, kitaip nei kitas turtas, paveldimos tik įstatymo nustatytais atvejais. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo [2] (toliau – ATGTĮ¹) 38 straipsnyje numatyta, kad autorių turtinės teisės gali būti perduodamos paveldėjimo tvarka; ATGTĮ 49 straipsnyje numatyta, kad turtinės autorių teisės paveldimos pagal įstatymą arba testamentą. Taigi specialaus įstatymo nuostata numato, kad autorių teisės gali būti paveldimos. Autorių teisių paveldėjimo tvarka įstatyme nereguluojama, todėl nagrinėjant autorių teisių paveldėjimo klausimus reikia vadovautis CK penktosios knygos nuostatomis.

Autorių teisių perėjimas paveldėjimo pagrindu pripažįstamas veik visose valstybėse. Valstybėse, kuriose autorių teisių perėjimas galimas ir sutarties pagrindu, autorių teisių paveldėjimas yra vienas iš autorių teisių perėjimo pagrindų (Prancūzija, Rusija, Didžioji Britanija, JAV). Valstybėse, kuriose autorių teisių perdavimas sutarties pagrindu neleidžiamas, teisių perėjimas paveldėjimo pagrindu yra vienintelis autorių teisių perėjimo pagrindas (Vokietija). Autorių teisių paveldėjimas paprastai yra reguliuojamas bendrosiomis civilinių kodeksų nuostatomis. Prancūzijoje autoriaus turtinių teisių paveldėjimui taikomos bendrosios

¹ 2003 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo redakcija

paveldėjimo nuostatos, kartu Prancūzijos intelektualinės nuosavybės kodeksas numato keletą specialių nuostatų dėl neturtinių teisių įgyvendinimo, dėl *droit de suite*, dėl uzufukto naudotis teisėmis sutuoktinio naudai, dėl teisių į nepaskelbtus kūriniai ir kt. (Prancūzijos intelektualinės nuosavybės kodekso L. 121–2, 123–6, 123–7 ir kt. str.). Rusijos Federacijoje autorių teisių paveldėjimas taip pat reguliuojamas bendrosiomis Rusijos Federacijos civilinio kodekso trečiosios dalies nuostatomis bei Rusijos Federacijos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 29 straipsniu, kuriame numatyta, kad autorių turtinės teisės pereina paveldėjimo pagrindu; autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą bei teisė į reputaciją nepaveldimos, jas įgyvendina autoriaus įpėdiniai, o įpėdinių teisinės galios neribotos laike; nesant autoriaus įpėdinių, šių teisių gynimu rūpinasi Rusijos Federacijos įgaliota institucija.

Autoriaus teises paveldėjęs asmuo yra laikomas autorių teisių perėmėju (išvestiniu autoriaus teisių subjektu). Vis dėlto pagal turimų teisių apimtį autorių teisių paveldėtojas skiriasi nuo kitų autorių teisių subjektų – autoriaus bei sutartinio autorių teisių perėmėjo.

Autorių teisių paveldėtojo teisės į kūrinį, palyginti su autoriaus teisėmis, yra siauresnės. Pirma, autoriaus teisių paveldėtojui nepereina neturtinės autoriaus teisės. Todėl autoriaus teisės kūrinio atžvilgiu yra ribotos įstatymo nustatyta pareiga saugoti autorystę, autoriaus vardą bei kūrinio neliečiamybę. Antra, ATGTĮ nustato, kad autoriaus turtinės teisės galioja visą autoriaus gyvenimą ir 70 metų po autoriaus mirties, t. y. autoriaus teisių paveldėtojo turtinės teisės į kūrinį galioja ne visą paveldėtojo gyvenimą, o įstatymo nustatytą laikotarpį, skaičiuojamą po autoriaus mirties. Kitaip sakant, priešingai bendrajam paveldėjimo teisės principui, pagal kurį paveldėtojui pereina tokio paties turinio teisės, kokias turėjo palikėjas, autorių teisių paveldėtojui pereina siauresnio turinio turtinės teisės.

Autorių teisių paveldėtojas skiriasi ir nuo sutartinio autorių teisių perėmėjo. Autorių teisių paveldėtojui pereina visos įstatymo nustatytos autorių turtinės teisės visam teisių galiojimo laikui. Autoriaus nebėra, todėl autoriaus teisių paveldėtojo su autoriumi nesieja sutartiniai įsipareigojimai, o autoriaus teisių grįžimas autoriui yra neįmanomas. Autorių teisių paveldėtojas, kitaip nei sutartinis autoriaus teisių perėmėjas, nėra sutarties įpareigotas kūrinį naudoti bei mokėti autorinį atlyginimą. Asmuo, paveldėjęs turtines autorių teises, disponuodamas kūriniumi yra saistomas vienintelės įstatymo nustatytos pareigos nepažeisti neturtinių autorių teisių.

Paveldimos teisės. Nagrinėjant paveldėjimo būdu pereinančių teisių apimtį pažymėtina, kad asmeninės neturtinės teisės yra neperduodamos teisės, todėl net ir autoriui mirus šios teisės tretiesiems asmenims nepereina. Vis dėlto autorių asmeninės neturtinės teisės, kitaip nei kitos asmeninės teisės, nesibaigia autoriui mirus. ATGTĮ 49 straipsnyje nustatyti asmenys, kuriems po autoriaus mirties pavedama vykdyti neturtinių autorių teisių apsaugą. Autorių neturtines teises po autoriaus mirties saugo autoriaus įpėdiniai. Be to, autorius ta pačia tvarka, kuria skiriamas testamentinis vykdytojas, gali paskirti asmenį, kuriam jis paveda saugoti asmenines neturtines teises (ATGTĮ 49 str.). Tuomet, kai autorius neturi įpėdinių ir kai autorių turtinių teisių galiojimo laikas yra pasibaigęs, asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugą Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl autorių ir atlikėjų neturtinių teisių apsaugos patvirtinimo“ [3] nustatyta tvarka vykdo Vyriausybės institucija (Lietuvos Respublikos kultūros ministerija¹).

Taigi įstatymas nustato autoriaus neturtinių teisių po autoriaus mirties apsaugos subjektus, tačiau pati neturtinių teisių apsaugos tvarka nėra sureguliuota. Asmeninių neturtinių teisių apsauga ypač aktuali tuomet, kai autorių turtinių teisių paveldėtojai yra ir jie ketina kūrinius eksploatuoti. Pagal įstatymą autorių teisių paveldėtojai vykdo neturtinių autorių teisių apsaugą ir gynimą, jei asmenines neturtines teises pažeidžia tretieji asmenys. Kyla klausimas, ar įstatymas nustato asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugos priemones tuo atveju, kai autoriaus įpėdinis, įstatymo įpareigotas saugoti neturtines autoriaus teises, naudoja kūrinį jas pažeisdamas (netinkamas kūrinio eksploatavimas gali padaryti nepataisomos žalos ir kūrinio dvasiai, ir autoriaus reputacijai). Tenka apgailestauti, kad pagal ATGTĮ

¹ 1999 m. lapkričio 19 d. nutarimu Nr. 1283 „Dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo įgyvendinimo“ Kultūros ministerija yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskirta Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota institucija autorių teisių ir gretutinių teisių srityje.

Vyriausybės įgaliota institucija neturi įgaliojimų kreiptis į teismą dėl asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugos tuomet, kai yra autoriaus įpėdiniai¹. Pažymėtina, kad kai kurių valstybių įstatymuose (pvz., Prancūzijos intelektualinės nuosavybės kodekso L. 121–3 str.) numatyta, kad teismas, remdamasis suinteresuotų asmenų pareiškimu, gali uždrausti įpėdinių veiksmus, pažeidžiančius neturtines autorių teises.

Jei autorius buvo paskyręs asmenį neturtinių autorių teisėms prižiūrėti, neturtinių autorių teisių apsaugą vykdo paskirtasis asmuo, t. y. asmuo asmeninių neturtinių autoriaus teisių pažeidimo atveju, nesvarbu, ar šį pažeidimą padaro tretysis asmuo, ar turtinių autoriaus teisių paveldėtojas, gali kreiptis į teismą dėl pažeidimo sustabdymo. Tokiu asmeniu gali būti skiriama ir kolektyvinio autorių teisių administravimo organizacija arba kita autoriams atstovaujanti organizacija.

Kitaip nei Lietuvoje, kitų valstybių įstatymai numato kai kurių asmeninių neturtinių autorių teisių perėjimą autoriui mirus: Prancūzijos intelektualinės nuosavybės kodekso L. 121–1, 121–2 straipsniuose numatyta, kad neturtinės autoriaus teisės, išskyrus autoriaus teisę atšaukti kūrinį iš apyvartos, autoriui mirus pereina jo įpėdiniams, o įgyvendinti teises gali būti testamentu pavesta tretiesiems asmenims; Rusijos Federacijos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 29 straipsnyje numatyta, kad neperduodamos yra autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą bei teisė ginti autoriaus reputaciją, tuo tarpu teisė paskelbti bei teisė atšaukti kūrinį pereina paveldėjimo tvarka.

Autoriaus turtinės teisės yra paveldėjimo dalykas, todėl autoriui mirus šios teisės pereina turto paveldėtojams. Į palikimą įeina tik tas turtas, teisės ir pareigos, kuriuos palikėjas turėjo iki mirties. Paveldėjimo pagrindu pereina tik teisės į kūrinius, kurie ATGTĮ 4 straipsnyje laikomi autorių teisių objektais, nesvarbu, ar jie buvo baigti ir paskelbti (išleisti). Atkreiptinas dėmesys į autoriaus teisę į dalį pajamų, parduodant dailės kūrinio arba rankraščio originalą (pranc. *droit de suite*). *Droit de suite* pereina paveldėjimo pagrindu tik tuomet, jei autorius pats atliko pirmąjį nuosavybės teisės į dailės kūrinio ar rankraščio originalą perdavimą (autorius kūrinio originalą pardavė, dovanavo, išmainė) (ATGTĮ 17 str. 1 d.). Jei pats autorius nuosavybės teisių į kūrinio originalą neperdavė, *droit de suite* neatsiranda. Tokiu atveju *droit de suite* negali būti ir paveldėta.

Pažymėtina, kad autorių turtinių teisių paveldėjimas turi būti suprantamas tik kaip teisių paveldėjimas. Jei autorių teisės paveldimos kartu su paveldimu turtu, su autorių teisėmis paveldimi ir autoriui nuosavybės teise priklausę jo dailės kūriniai, rankraščiai. Atskiras testamentinis teisių į rankraščius ar dailės kūrinius patvarkymas, nenurodant autoriaus turtinių teisių, reiškia tik nuosavybės teisių į šiuos objektus paveldėjimo nustatymą ir neapima autoriaus turtinių teisių [4, p. 110]. Kartu nepaveldimi autoriui nuosavybės teise priklausę rankraščiai ir dailės kūriniai, jei testamentu paliekamos tik turtinės autoriaus teisės.

ATGTĮ 36 straipsnis numato autorių turtines teises asmenims, pirmą kartą teisėtai išleidusiems kūrinį, į kurį autoriaus teisių terminas jau buvo pasibaigęs. Kad kūrinys būtų išleistas teisėtai, asmuo turi būti teisėtai įgijęs materialią kūrinio išraišką. Tai būtų ir rankraščio, dailės kūrinio (jo materialios išraiškos – paveikslo) paveldėjimo atvejis. Jei materialios kūrinio išraiškos paveldėtojas išleidžia ar padaro kitokiu būdu viešai prieinamą kūrinį, jis įgyja autoriaus turtines teises į kūrinį. Šios teisės galioja 25 metus nuo kūrinio išleidimo datos. Pažymėtina, kad nagrinėjamu atveju autoriaus teisės paveldėjimo pagrindu neperduodamos. Įstatymas šiuo atveju asmeniui, išleidusiam kūrinį, užtikrina autoriaus turtines teises, kurios, kaip nurodo P. Y. Gautieras, savo teisine prigimtimi yra gretutinės [5, p. 378].

Kadangi teisių perėjimas paveldėjimo pagrindu yra universalus teisių perėjimo pagrindas, įpėdiniui pereina absoliutinės teisės į kūrinius, išskyrus anksčiau minėtus teisių paveldėjimo apribojimus.

Atskirai nagrinėtinas autorių teisių, perduotų trečiajam asmeniui pagal autorinę sutartį dėl teisių perdavimo arba pagal autorinę licencinę sutartį, paveldėjimo klausimas. Pagal bendrąjį paveldėjimo teisės principą įpėdinis tampa visumos mirusiam asmeniui priklausiusių teisių perėmėju. Vis dėlto ne visos autoriaus teisės ir pareigos pagal autorinę sutartį gali

¹ Esant įpėdinių netaikomas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl autorių ir atlikėjų neturtinių teisių apsaugos tvarkos patvirtinimo“.

pereiti autoriaus įpėdiniui. Asmeninio pobūdžio teisės ir pareigos nepaveldimos. V. Mikelėnas teigia, kad iš autorinių sutarčių kylančios prievolės yra grynai asmeninės abiem šalims [6, p. 85], todėl autoriui mirus, jo įpėdiniam teisės ir pareigos pagal sutartį nepereina, o autorinė sutartis baigiasi. Toks teiginys negali būti taikomas visoms autorinėms sutartims.

Intuitus personae pobūdis yra būdingas autorinei kūrinio užsakymo sutarčiai. Priklausomai nuo sutarties pobūdžio autorinės sutarties pagrindu atsiradusios prievolės gali būti grynai asmeninio pobūdžio abiem sutarties šalims, pavyzdžiui, pagal sutartį dailininkas įsipareigoja nutapyti užsakovo paveikslą, arba asmeninio pobūdžio tik autoriui, pavyzdžiui, autorius įsipareigoja nutapyti prie interjero tinkantį paveikslą. Bet kokių atveju autoriaus prievolė pagal autorinę kūrinio užsakymo sutartį yra asmeninio pobūdžio, todėl autoriui mirus jo prievolė pagal sutartį įpėdiniam nepereina. Jei autorius mirė įvykdęs užsakymą, įpėdiniam pereina teisė reikalauti atlyginimo pagal kūrinio užsakymo sutartį.

Leidybos sutarties atveju situacija šiek tiek kitokia. Būtina turėti omenyje, kad leidybos sutarties šalimi gali būti ne tik autorius, bet ir kitas autorių teisių subjektas. Jei sutartis sudaroma su autoriumi, galima teigti, kad autoriaus prievolė pagal sutartį yra asmeninio pobūdžio. Šią išvadą patvirtina ATGTJ 44–45 straipsniai, numatantys leidybos sutarties sąlygas bei autoriaus įsipareigojimus pagal sutartį, tarp kurių gali būti numatyta autoriaus pareiga pakeisti kūrinį, jį redaguoti ir kitos pareigos, kurias atlikti gali tik pats autorius. Kitaip yra tuomet, kai leidybos sutarties šalis – ne autorius. Tokioje sutartyje jokios ypatingos su autoriaus teisių subjektu susijusios pareigos negali būti numatytos, nes autoriaus teisių subjektas gali tik disponuoti savo turimomis teisėmis į kūrinį, tačiau negali keisti kūrinio turinio bei formos, trumpinti, perdaryti kūrinį arba kitaip kėsintis į jo neliečiamybę. Todėl leidybos sutarties, kurios šalis yra autoriaus teisių perėmėjas, mirtis nelemia prievolių pagal sutartį baigties – autoriaus teisių subjekto pusėje įvyksta universalus teisių ir pareigų perėjimas, o sutarties šalimi tampa autoriaus teises paveldėjęs asmuo.

Galimos ir kitos autorinės sutartys, kurių pagrindu atsirandančios prievolės nepasižymi asmeniniu nepaveldimu pobūdžiu. Antai literatūros kūrinio autoriui pasirašius licencinę sutartį, kuria kūrinio naudotojui suteikiama teisė išversti kūrinį, šalių prievolės pagal sutartį gali būti paveldimos. Autoriui mirus iš autorinės sutarties kilusi prievolė leisti pasinaudoti kūriniu pereina autoriaus įpėdiniui.

Taigi apibendrinant autorinių sutarčių pagrindu atsirandančių prievolių pobūdį būtina pažymėti, kad *intuitus personae* pobūdis būdingas ne visoms autorinėms sutartims, asmeninį nepaveldimą prievolių pobūdį lemia ir sutarties šalys, ir sutarties turinys. Todėl autoriaus mirtis vienais atvejais lemia prievolių pagal sutartį baigtį, kitais atvejais – autoriaus teisių ir pareigų pagal autorinę sutartį perėjimą autoriaus įpėdiniui.

Autorinės sutarties galiojimo laiku įpėdiniui priklauso teisė į autorinį atlyginimą pagal sutartį, įpėdinis privalo laikytis autorinės sutarties sąlygų (pvz., neperduoti teisės išleisti kūrinį trečiajam asmeniui). Autorinei sutarčiai pasibaigus įpėdinis tampa autoriaus turtinių teisių turėtoju. Tuo atveju, jei autorius nebuvo perdavęs teisių pagal sutartį, įpėdinis, disponuodamas teisėmis į kūrinį, nėra saistomas sutartinių įsipareigojimų, todėl gali sudaryti autorines sutartis, pats naudoti kūrinį ir t. t.

Paveldėtų teisių galiojimo terminas. Kitaip nei autoriaus, kuriam jo turtinių teisių galiojimas nėra ribojamas laiko (pagal ATGTJ 34 str. autorių teisės galioja visą autoriaus gyvenimą), autorių teisių perėmėjų teisės yra ribojamos įstatymo nustatytu autoriaus turtinių teisių galiojimo terminu. Todėl autoriaus teises paveldėjimo pagrindu įgijęs asmuo jomis gali naudotis 70 metų po autoriaus mirties.

Be šio bendrojo autorių teisių galiojimo termino, ATGTJ 35 straipsnis numato specialius autorių teisių galiojimo terminus. Pirmiausia tai teisių į kelių autorių bendrai sukurtą kūrinį galiojimo terminai: autorių teisės į bendraautorystės pagrindu sukurtą kūrinį galioja 70 metų po paskutinio iš bendraautorų mirties; autorių teisės į audiovizualinį kūrinį galioja 70 metų po paskutinio iš šių asmenų – režisieriaus, scenarijaus autoriaus, dialogų autoriaus, dailininko, operatoriaus arba muzikos, specialiai sukurtos audiovizualiniam kūriniui, autoriaus mirties. Ne visuomet autorių teisių galiojimo terminas skaičiuojamas nuo autoriaus mirties. Jei autoriaus vardas yra nežinomas arba autorius pasivadinęs pseudonimu, kolektyvinio kūrinio

atveju, autorių turtinių teisių galiojimo terminas skaičiuojamas nuo kūrinio teisėto padarymo viešai prieinamu datos. Šios specialios taisyklės galioja tik tuomet, kai autorius tapatybė nežinoma. Jei anonimino ar pseudonimu pasivadinusio kūrinio autoriaus bei asmens, sukūrusio kolektyvinį kūrinį, autoriaus tapatybė nekelia abejonių, autorių teisių galiojimo terminas skaičiuojamas nuo autoriaus mirties.

Nagrinėjant šiuos autorių teisių galiojimo terminus autorių teisių paveldėjimo prasme būtina atsižvelgti į kelias pastabas.

Anoniminio ar su pseudonimu paskelbto kūrinio atveju, kai autorius nežinomas, problemų kelia pats autoriaus teisių subjekto klausimas. Kaip pažymi G. Šeršenevičius, autoriaus teisių subjekto nėra, jei tik besislepiantis autorius sutartimi iš anksto neperdavė savo teisių leidėjui [8, p. 141]. Dėl to ir paveldėjimo klausimo nagrinėjimas lyg ir netenka prasmės – paveldėjimas įmanomas tik tuomet, kai yra asmuo ir jo turtas¹.

Kodėl gi tuomet įstatymų leidėjas saugo autoriaus anonimo ar pasivadinusio pseudonimu teises? Vienas iš motyvų, dėl kurių autorių turtinės teisės į anoniminius ir pseudonimu paskelbtus kūrinius yra saugomos, yra tas, kad teisė į autoriaus vardą yra jo teisė, ne pareiga. Todėl autorius anonimas bei autorius, pasivadinęs pseudonimu, gali savo asmenybę atskleisti. Tuomet autoriaus teisių galiojimo terminai pasikeičia – terminai skaičiuojami ir autorių teisės paveldimos bendraja tvarka.

Kolektyvinio kūrinio atveju kūrinio autoriaus turtinės teisės į kūrinį priklauso juridiniam arba fiziniam asmeniui, kurio iniciatyva ir kuriam vadovaujant kūrinys buvo sukurtas (ATGTĮ 8 str.). Jei autoriaus turtinės teisės priklauso juridiniam asmeniui, teisių paveldėjimo klausimas nekyla. Jei autoriaus turtinės teisės priklauso fiziniam asmeniui, jo mirties atveju turtinės teisės pereina paveldėtojams. Įstatymų leidėjas nustato skirtingą autorių turtinių teisių galiojimo trukmę atsižvelgiant į tai, kas sukūrė kolektyvinį kūrinį. Jei kolektyvinį kūrinį sukūrė juridinis asmuo, autorių teisių galiojimo terminas yra skaičiuojamas nuo kūrinio padarymo viešai prieinamu datos (ATGTĮ 35 str. 3 d.). Jei kolektyvinį sukūrė fizinis asmuo ir jo paskelbtame kūrinyje tapatybė nekelia abejonių, autoriaus teisės į kolektyvinį kūrinį galioja visą fizinio asmens gyvenimą ir 70 metų po jo mirties. Taigi asmens, kuris sukūrė kolektyvinį kūrinį, įpėdiniams perėjusios turtinės teisės galioja 70 metų po asmens mirties. Kita vertus, į kolektyvinius kūrinius įtrauktų kūrinių autoriai išsaugo išimtinės teises panaudoti savo kūrinius atskirai nuo kolektyvinio kūrinio panaudojimo (ATGTĮ 8 str.), t. y. jų turtinių teisių galiojimo terminai nustatomi vadovaujantis ATGTĮ 34 straipsniu.

Paveldėjimo pagrindai. Autorių teisės, kaip ir kitas turtas, gali būti paveldimos įstatymo bei testamentu pagrindu. Kai vyksta teisių ir pareigų perėjimas įstatymo pagrindu autorių teisės pereina kartu su visu paveldimu turtu. Testamentu atveju autorių teisės gali pereiti tiek kaip bendra paveldimo turto sudėtinė dalis, tiek pereiti trečiajam asmeniui atskirai nuo viso palikėjo turto (CK 5.19 str. numatyta, kad kiekvienas fizinis asmuo gali testamentu palikti visą savo turtą arba jo dalį vienam ar keliems asmenims).

Nagrinėjant autorių teisių perdavimo testamentu klausimą atkreiptinas dėmesys į *droit de suite* perdavimą. Autoriaus teisė į dalį pajamų už perparduotą dailės kūrinio arba rankraščio originalą kitiems asmenims dėl ypatingo šios turtinės teisės „maitinančio“ pobūdžio negali būti perduota sutarties pagrindu. Teisė pereina tik autoriui mirus – paveldėjimo tvarka (ATGTĮ 17 str.). Teisės perėjimą paveldėjimo tvarka reikia suprasti tiek kaip teisės perėjimą įstatyminiu paveldėjimo, tiek testamentiniu paveldėjimo atveju. Iš ATGTĮ 17 straipsnio formuluotės darytina išvada, kad teisės palikėjas gali būti ne tik autorius, bet ir asmuo, šią teisę paveldėjęs iš autoriaus.

Ne visose valstybėse *droit de suite* gali pereiti testamentiniu paveldėjimo pagrindu. Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekso L. 123–7 straipsnyje numatyta, kad mirus autoriui *droit de suite* pereina įstatyminiams autoriaus įpėdinims bei nustatomas šios teisės uzufuktas autoriaus sutuoktinio naudai, tačiau ši teisė negali pereiti paveldėtojams pagal

¹ ATGTĮ 6 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kai kūrinyje nurodytas autoriaus pseudonimas, keliantis abejonių dėl tikrojo autoriaus vardo, arba kūrinyje nenurodytas autoriaus vardas, leidėjas, kurio vardas nurodytas kūrinyje, laikomas, jeigu neįrodyta kitaip, autoriaus atstovu, turinčiu teisę ginti autorių teises ir užtikrinti jų įgyvendinimą tol, kol to kūrinio autorius atskleis savo vardą ir pareikš apie savo autorystę.

testamentą. Tokia norma atsirado siekiant apsaugoti autoriaus šeimos turtinius interesus. Tačiau Prancūzijos autorių teisių doktrinoje įstatymo nuostata yra kritikuojama [5, p. 372–373; 8, p. 22; 9, p. 227–228]. Teigiama, kad visiškai nesuprantami tokio teisių perėjimo paveldėjimo pagrindu susiaurinimo motyvai – teisių perėjimas įstatyminiam įpėdiniui gali prieštarauti autoriaus valiai ir užtikrinti autoriui svetimų žmonių interesus [5, p. 373], be to, normai trūksta logikos, nes net ir įstatymo numatytos asmeninės neturtinės autorių teisės, kurių neperduodamas pobūdis nuolat pabrėžiamas, gali būti paveldėtos pagal testamentą. Tokia pati nuostata yra Rusijos Federacijos autorių ir gretutinių teisių 17 straipsnyje: teisė į dalį pajamų yra neperduodama ir pereina tik įstatyminiams autoriaus įpėdiniams autorių turtinių teisių galiojimo laikui. Aiškindamas šią nuostatą, E. Sergejevas teigia, kad teisė į dalį pajamų už perparduotą dailės kūrinių originalą arba rankraštį neretai yra pagrindinis autoriaus ar jo šeimos narių pajamų šaltinis, todėl autoriui mirus ši teisė pereina tik asmenims, kurie autoriui esant gyvam naudojami šiomis pajamomis. Pabrėžiama ir tai, kad ši teisė pereina tik iš autoriaus jo įpėdiniams, tolesnis teisės paveldėjimas negalimas [10, p. 233].

Įpėdiniai. Autorių teisės paveldėjimo pagrindu gali pereiti fiziniams asmenims, juridiniams asmenims, tarp jų ir valstybei. CK 5.62 straipsnis numato atvejus, kai palikimas pereina valstybei. Valstybė tampa turtinių autoriaus teisių perėmėja.

Nemažai klausimų kyla, jei įpėdinis yra valstybė. Turto paveldėjimas yra vienas iš valstybės turto įgijimo būdų (Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo [11] 5 str.), nematerialusis turtas laikomas viena sudedamųjų valstybės turto dalių (Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 3 str.). Taigi įstatymo numatytos sąlygos valstybei tapti autorių turtinių teisių paveldėtoja yra. Vis dėlto teisių paveldėjimo procedūra bei subjektas, atstovaujantis valstybei, nėra aiškus. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 5 straipsnyje buvo nustatytas įpareigojimas Vyriausybei nustatyti valstybės paveldėto turto apskaitos, įkainojimo, saugojimo, realizavimo tvarką, tačiau tokia tvarka nėra nustatyta. ATGTĮ 71 straipsnyje numatyta, kad valstybės politiką autorių teisių ir gretutinių teisių srityje įgyvendina ir šių teisių apsaugą pagal savo kompetenciją koordinuoja Vyriausybės įgaliota institucija. Tais atvejais, kai įpėdinių nėra, taip pat pasibaigus autorių turtinių teisių galiojimo terminams, ši institucija vykdo autorių teisių ir atlikėjų teisių asmeninių neturtinių teisių apsaugą (ATGTĮ 49 str., 71 str. 2 d. 7 p.). Vyriausybės įgaliota institucija autorių teisių srityje, kaip jau minėta, yra Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. Ar gali ministerija įgyvendinti valstybės, kaip autorių teisių paveldėtojo, funkcijas? Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatuose [12] numatyta, kad ministerija įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka patikėjimo teise valdo, naudoja valstybės turtą ir juo disponuoja. Tačiau iš šios nuostatos turinio vėl nėra aišku, ar Kultūros ministerija gali disponuoti valstybės paveldėtomis autorių teisėmis. Taigi autorių teisių perėjimo valstybei paveldėjimo pagrindu tvarka nėra sureguliuota, o dėl to gali kilti problemų praktikoje.

Paveldėtų teisių įgyvendinimo tvarka. Tuo atveju, kai autorių teises paveldi vienas asmuo, autorių teisės įgyvendinamos įprasta autorių teisių subjektui tvarka, tačiau kai yra keli įpėdiniai, paveldėtos autorių turtinės teisės įgyvendinamos ypatinga tvarka. CK 5.68 straipsnyje numatyta, kad kai yra keletas įpėdinių, turtas yra visų šių įpėdinių bendroji dalinė nuosavybė, jei testamentu nenustatyta kitaip, o CK 5.69 straipsnyje pabrėžta, kad nieko negalima priversti atsisakyti teisės į jam priklausančios dalies išskyrimą. Aiškinantis paveldėto turto padalijimo galimybes būtina atkreipti dėmesį ir į CK 5.70 straipsnį, kuriame numatyta, kad nedalūs daiktai paskiriami vienam iš įpėdinių atsižvelgiant į daikto pobūdį ir įpėdinio poreikius. Kitiems įpėdiniams tokio daikto vertė kompensuojama kitais daiktais arba pinigais. Ar šios bendrosios CK taisyklės gali būti taikomos autoriaus turtinių teisių paveldėjimui? Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad paveldėtos autorių turtinės teisės negali būti nei padalytos, nei atidalytos įpėdiniams [4, p. 110; 10, p. 183; 13, p. 37; 14, p. 234]. Autorių teisės yra nedalus objektas, todėl negali būti padalytos keliems įpėdiniams. Teisių atidalijimo, t. y. priskyrimo vienam iš paveldėtojų, negalimumą lemia autorių turtinių teisių įvertinimo problema. Kūrinio komercinė sėkmė yra sunkiai prognozuojama, dėl to „privalu būti itin atsargiems

vertinant autorių turtines teises“ [8, p. 20]. E. Gavrilovas teigia, kad paveldėjimo pagrindu pereinančių autorių teisių turtinė vertė negali būti nustatyta [15, p. 125]. Vis dėlto įstatymų nustatytais atvejais autorių turtinės teisės yra įvertinamos (pvz., apskaičiuojant paveldėto turto vertę paveldimo turto mokesčiui apskaičiuoti), tačiau šis įvertinimas yra sąlyginis. Dėl to priskiriant autorių teises vienam įpėdiniui bei išmokant kitiems įpėdiniams kompensaciją būtų pažeistos vienu arba kitu įpėdinių teisės. Taigi, priešingai bendram paveldėjimo teisės principui dėl palikimo atidailijimo, autorių teisės negali būti padalijamos, nei atidailijamos.

Kaip gi turėtų būti įgyvendinamos kelių įpėdinių paveldėtos autorių teisės? Autorių teisės turi būti naudojamos bendrai visų įpėdinių. Paminėtina, kad paveldimas autorių teisės galima sąlygiškai skirti į dvi grupes – išimtinė teisė naudoti kūrinį ir teisė gauti atlyginimą už kūrinio panaudojimą. Disponavimas autorių išimtinėmis teisėmis esant keliems autorių teisių paveldėtojams turi būti vykdomas bendru susitarimu, o iš autorių teisių eksploatavimo atsiandančios pajamos turi būti dalijamos proporcingai paveldėto turto daliai. Neatmestinas ir kitoks situacijos sprendimo būdas. Įpėdiniai gali susitarti ir paveldėtas autorių teises paskirti vienam įpėdiniui, mainais gaudami kito turto arba piniginę kompensaciją (CK 5.70 str. 2 d.). Vis dėlto toks autorių teisių paskyrimas vienam iš įpėdinių galimas tik šalių susitarimu. Šalims nesutarus teismas negalėtų naudoti šio turto padalijimo būdo dėl anksčiau minėtos autorių teisių įvertinimo problemos.

Su paveldėtų autorių teisių nedalumo ir įvertinimo problema susijęs ir privalomosios palikimo dalies nustatymo klausimas. Pagal CK 5.20 straipsnį palikėjo vaikai (jvaikiai), su-tuoktinis, tėvai (jtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamentinio turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldinti pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nustatant privalomosios dalies dydį atsižvelgiama į paveldimo turto vertę, įskaitant įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenų vertę. Kadangi autorių teisės priskiriamos paveldimam turtui, jos kartu su kitu turtu yra paveldimos ir asmenų, turinčių teisę į privalomąją palikimo dalį, o nustatant šią dalį turi būti atsižvelgta į autorių teisių vertę.

Kokia gi tvarka galėtų būti įgyvendintos asmens, turinčio teisę į privalomąją palikimo dalį, teisės? Nagrinėdamas šią situaciją E. Gavrilovas teigia, kad galimi trys asmens, turinčio teisę į privalomąją palikimo dalį, teisių įgyvendinimo būdai. Galima paveldėjimo pagrindu pereinančias teises sąlyginai įvertinti ir išskirti privalomąją palikimo dalį kitu turtu arba pinigine kompensacija atsižvelgiant į autorių teisių vertę. Kaip galimą antrą situacijos sprendimo būdą E. Gavrilovas siūlo neatsižvelgti į autorių teisių vertę nustatant palikėjo turto vertę, o privalomąją palikimo dalį nustatyti tik pagal materialaus turto vertę. Pagal trečiąjį sprendimo būdą privalomosios palikimo dalies taisyklė turi būti taikoma ir paveldėtų autorių teisių atžvilgiu: nepilnamečiai ir nedarbingi įpėdiniai visuomet turi gauti ne mažesnę negu jiems įstatymo numatytą palikimo, taip pat ir autorių turtinių teisių, dalį [15, p. 125]. A. Sergejevas teigia, kad sprendžiant privalomosios dalies klausimą būtina atsižvelgti į privalomosios palikimo dalies instituto paskirtį. Nustatydamas privalomąją palikimo dalį įstatymų leidėjas siekia, kad neliktų materialiai neaprupinti palikėjo išlaikomi, paprastai savarankiško pajamų šaltinio neturintys asmenys. Dėl to, A. Sergejevo nuomone, asmenims, turintiems teisę į privalomąją palikimo dalį, priklauso tik įstatymo nustatyta dalis autorinio atlyginimo, jokių kitokių teisių į kūrinį šie asmenys neturi [10, p. 184]. Pažymėtina, kad pasirinkus tokį sprendimo būdą asmens teisė į dalį pajamų, gaunamų iš kūrinio naudojimo, gali likti be turinio, jei testamentiniai įpėdiniai autoriaus turtinių teisių neeksploatuos (nesudarys autorinių sutarčių).

Kokios gi nuomonės reikėtų laikyti? Nagrinėdamas privalomosios palikimo dalies institutą V. I. Serebrovskis pabrėžė, kad „asmens, turintis teisę į privalomąją palikimo dalį, – tai ne kreditoriai, turintys reikalavimo teisę paveldėtojams, o visateisiai paveldėtojai“ [14, p. 147]. Todėl asmuo, turintis teisę į privalomąją palikimo dalį, yra visateisis įpėdinis, kurio teisės įgyvendinamos įstatymo, o ne testamentinių įpėdinių nustatyta tvarka. O tai reiškia, kad paveldėtos turtinės teisės turi būti įgyvendinamos bendru testamentinio įpėdinio (įpėdinių) ir asmens, paveldėjusio privalomąją dalį, susitarimu. Jei eksploatuojant teises gaunamas autorinis atlyginimas, šiam įpėdiniui priklauso pusė sumos, kuri jam priklausytų, jei jis būtų paveldėjęs pagal įstatymą.

Išvados

Apibendrinant autorių teisių paveldėjimą galima teigti:

1. Autorių turtinių teisių paveldėjimas yra vienas iš autorių turtinių teisių perėjimo pagrindų. Nepaisant to, kad apibendrintai autorių turtines teises galima laikyti turtu plačiąja prasme, CK autorių teisių perėjimą paveldėjimo pagrindu leidžia tik tuomet, kai tą numato specialus įstatymas.

2. Autorių teisių paveldėtojas yra autorių teisių perėmėjas, išvestinis autorių teisių subjektas, kurio teisės saugomos ir įgyvendinamos remiantis ATGTĮ. Pabrėžtina, kad autorių teisių paveldėtojai pagal turimų teisių apimtį skiriasi tiek nuo autoriaus, kaip pirminio autorių teisių subjekto (autorių teisių paveldėtojai nepereina asmeninės neturtinės autoriaus teisės, jam neatsiranda teisė į dalį pajamų parduodant dailės kūrinio originalą arba rankraštį, jei šios teisės neįgyvendino autorius, paveldėtos autorių teisės galioja įstatymo nustatytą laiką), tiek nuo sutartinio autorių teisių perėmėjo (autorių teisės negali grįžti autoriui, autorių teisių paveldėtojas nėra susijęs sutartiniais įsipareigojimais su autoriumi).

3. Paveldėjimo pagrindu nepereina asmeninės neturtinės autorių teisės kaip su autoriaus asmeniu susijusios teisės. Autoriui mirus šias teises paprastai įgyvendina turtinių autorių teisių paveldėtojai, kurie yra saistomi įstatymo nustatytos pareigos nepažeisti asmeninių neturtinių autorių teisių.

4. Autorių teisės gali būti paveldėtos ir įstatymo, ir testamentu pagrindu. Autorių teises gali paveldėti ir fiziniai asmenys, ir juridiniai asmenys, tarp jų ir valstybė. Pažymėtina, kad ne iki galo sureguliuotas autorių teisių perėjimas valstybei bei nenustatytas subjektas, galintis atstovauti valstybei įgyvendinant paveldėtas autorių teises.

5. Jei autorius buvo sudaręs autorines sutartis, autorių teisių paveldėtojams pereina autoriaus teisės ir pareigos pagal sutartis, išskyrus atvejus, kai sutartinės prievolės buvo asmeninio pobūdžio – tuomet autoriaus mirtis lemia autorinės sutarties baigtį ir turtinių autorių teisių paveldėjimą. Autoriaus teisių paveldėjimas nelemia materialios kūrinio išraiškos paveldėjimo ir, atvirkščiai, materialios kūrinio išraiškos paveldėjimas nelemia autorių turtinių teisių perėjimo.

6. Paveldėtų autorių teisių įgyvendinimas ypatingas tuomet, kai yra keli autorių teisių paveldėtojai. Įgyvendinimo ypatumus lemia autorių teisių nedalumas ir autorių teisių įvertinimo problema. Todėl autorių teisės keliems įpėdiniams negali būti padalijamos, paveldėtos turtinės teisės yra įgyvendinamos bendru paveldėtojų susitarimu, o iš autorių teisių eksploatavimo gaunamos pajamos turi būti dalijamos proporcingai paveldėto turto dalims. Asmuo, kuris pagal įstatymą turi teisę į privalomąją palikimo dalį, prisideda prie paveldėtų autorių teisių įgyvendinimo kaip visateisis įpėdinis.



LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
2. **Lietuvos Respublikos** autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 50–1598; **Lietuvos Respublikos** autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 28–1125.
3. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės nutarimas „Dėl autorių ir atlikėjų neturtinių teisių apsaugos tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 80–3655.
4. **Vileita A.** Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
5. **Gautier P.–Y.** Propriété littéraire et artistique. – Paris: PUF, 2001.
6. **Mikelėnas V.** Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002.
7. **Шершеневич Г. Ф.** Авторское право на литературные произведения. – Казань, 1981.

8. **Pollaud–Dulian F.** Droit des auteurs. Droits moraux. Régimes matrimoniaux et successions // Juris-Classeur Propriété littéraire et artistique. – Paris, 2000. Fasc. 1225.
9. **Colombet C.** Propriété littéraire et artistique et droit voisins. – Paris: Dalloz, 1999.
10. **Сергеев А. П.** Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. – Москва: Проспект, 2001.
11. **Lietuvos Respublikos** valstybės ir savivaldybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 54–1492.
12. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės nutarimas Nr. 1020 „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 72–2105.
13. **Барщевский М. Ю.** Наследственное право: учебное пособие. – Москва: Белые альвы, 1996.
14. **Серебровский В. И.** Избранные труды по наследственному и страховому праву. – Москва, Статут, 1997.
15. **Гаврилов Э. П.** Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. – Москва: Наука, 1984.



The Inheritance of Copyright

Doctoral Candidate Jūratė Usonienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article overlooks the inheritable rights and the ways of its realisation in the Republic of Lithuania. The author discusses the inheritance of copyright as one of the basis of transferring it to the third person. The moral author's rights are not inheritable. The author highlights that legatee of copyright is claimed to be subject of copyright, but according to the extent of copyrights he differs from the primary subject of copyright (author) and from the contractual assignee of copyright. The inheritor of copyright is the absolute possessor of copyright, but his extent of rights is smaller: the moral rights do not transfer to inheritor. The inheritor can use the work of art but only if this person does not violate the author's moral rights, though the inherited rights are valid the period prescribed in the law (in general cases – 70 years). The contractual successor differs from the inheritor – the latter is not bind by contract with an author, the right to use the work of art is not limited in time, the inheritor does not have an obligation to use the work of art.

The peculiarities of inheritance of different economic rights (the inheritance of droit de suite and of copyright transferred under the copyright agreement) are also discussed in this paper. While discussing the backgrounds of inheritance it is pointed that an author's economic rights can be transferred according to the law or testament.

It is accented that inheritance of copyright is not associated with inheritance of the material form of work and vice versus. Natural persons and legal persons including the state also can inherit the copyright.

When the copyright in Lithuania is inherited by state it is notable that there is no subject (person) identified which can represent the state in such a case. The article also deals with the mechanism of realisation of inherited copyrights when copyrights are inherited by the few legatees and the problem of the realisation of right to the mandatory part of heritage when it consists the copyright.

